

De dichter en de psychoot:

Filosofisch essay over waanzin en poëzie op basis van het werk van Paul Moyaert en Gilles Deleuze over Louis Wolfson

Wolfson en de taalkwestie

Louis Wolfson (° 1931) is bekend als een schizofrene Amerikaanse schrijver die niet in het Engels schrijft, maar in het Frans. Hij is als kind gediagnosticeerd als schizofreen en wordt daarvoor van jongs af aan behandeld. In de psychiatrische en psychoanalytische literatuur is vanwege zijn unieke karakter en gedrag veel over hem geschreven.

In het kort kan men het volgende over hem vertellen: hij kan het niet uitstaan om zijn eigen moedertaal te horen. Daarom heeft hij een methode ontwikkeld om onmiddellijk elke Engelse zin die hij hoort, te transformeren in een vreemde of anderstalige zin met hetzelfde geluid en dezelfde betekenis of inhoud. Na jaren van zware behandelingen en therapie, zoals elektroconvulsieve therapie (ECT), verliest hij in zijn adolescentie het vertrouwen in medemensen en hun taalgebruik. Hij zondert zich af en leert vreemde talen, zoals het Frans, Duits, Hebreeuws en Russisch. Hij maakt het zich gewoon elke zin die hij tegenkomt te vertalen.

In 1963 overhandigt Wolfson een manuscript aan de welbekende Franse uitgeverij Gallimard waarin hij uitlegt, in het Frans, hoe de principes van zijn linguïstische systeem werken, en hoe hij het toegepast in het dagelijkse leven. Het zal pas in 1970 daadwerkelijk gepubliceerd worden onder de titel *Le schizo et les Langues*. Sinds 1994 leeft Wolfson in Puerto Rico. In 2003 won hij er de lotto en werd hij miljonair.

Waanzin of poëzie?

In dit essay stel ik me de vraag wat Wolfson precies met de taal doet. Valt het waanzinnige werk van Wolfson poëtisch te begrijpen, of waarom niet? Wat Wolfson met de taal doet, is dat poëzie, of gebeurt er iets anders? Wat is het verband tussen poëzie en waanzin(nige taal)?

Een van de belangrijkste schrijvers over Louis Wolfson is mogelijk de filosoof Gilles Deleuze (1925-1995). In *Critique et Clinique* (1993) geeft hij blijk van grote interesse in Wolfson's 'procedé van de taal'. Ik beperk me in deze inleidende tekst bijna uitsluitend tot het werk van de filosoof Gilles Deleuze om verder over het werk van Wolfson te gaan nadenken. Deleuze geeft aan dat wat Wolfson doet geen poëzie is. Het probleem van deze paper ligt er mogelijk net in hoe je poëzie en zinverwerving (of betekenisgeving) kunt begrijpen.

Om de stellingen van Deleuze te verduidelijken geef ik verderop in deze tekst daarom zelf filosofische bepalingen van de begrippen ‘poëzie’ en ‘zinverwerving’ aan de hand van de existentiële fenomenologie. Deze bepalingen zullen in schril contrast komen te staan met wat Wolfson doet volgens Deleuze. Aan de hand van het werk van filosoof Paul Moyaert over Deleuze en Wolfson zal ik proberen te tonen waarin het verschil tussen Wolfson en een dichter ligt, en wat Wolfson dan wél doet.

1) Het protocol

Wolfson schrijft zijn autobiografische werken in derde persoon op quasi-wetenschappelijke en humoristische wijze. Hij noemt zichzelf daarbij ‘de schizofrene student’ (van het leven). In *Le Schizo et les Langues* (1970) beschrijft hij wat hij als Amerikaan met zijn moedertaal moet doen. Wolfson zet zijn moedertaal (Engels) om in een eigen vertaling (Frans, Duits, Hebreeuws, Russisch), herhaalt (op eindeloze kleine variaties na) een specifieke zin of gutturale klanken en schreeuwen, vormt een ‘bricolage’ van allerlei op elkaar volgende handelingen en gebruikt daarbij voorwerpen (vinger in het ene oor, hoofdtelefoon, stethoscoop, arm omhoog, arm omlaag, drie keer draaien, het goede tijdstip, de zon, enz.). Wolfson beschrijft hiermee niets van zijn (gevoelsmatige of subjectieve) ervaring, maar wel wat hij doet met de moedertaal: een procedure of

procedé.

In *Critique et Clinique* (1993) analyseert Deleuze de schizofrenie aan de hand van Wolfson's werk. Wolfson beschrijft een *procedé*: wat Wolfson doet, is de moedertaal bezweren. Dit *procedé* functioneert als een *protocol*. Een protocol betekent dat er een reeks stappen zijn die men moet volgengen bij bepaalde omstandigheden. Het protocol zelf brengt niets tot stand dat stand kan houden los van de bijkomende omstandigheden of boven de fysieke strijd die deze omstandigheden met zich meebrengen. Het protocol is een louter negatieve kant, is dwangmatig, en moet steeds hernomen worden. Het is voor Deleuze een strijd die steeds gestreden moet worden. Het protocol moet het mogelijk maken zaken te negeren, neutraliseren, maar brengt zelf niets tot stand.

Een protocol heeft in deze betekenis geen poëtisch effect, omdat er geen zingeving of zinverwerving tot stand komt in dergelijk *procedé*. Wolfson's boek is zo geen literair werk of geen gedicht: tussen de woorden die omgezet moeten worden en de woorden uit de conversatie is er niets behalve een leegte, een interval dat pathogeen en pathologisch is.

Een soort van tegenhanger in deze problematiek kan men volgens Deleuze vinden in de Franse schrijver Raymond Roussel (1877-1933), een vriend van de Franse schrijver Marcel Proust (1871-1922). Roussel is vooral bekend als een van de voorlopers van het surrealisme voor zijn absurde,

waanzinnige en onmogelijke taferelen. Hoe heeft zijn werk wel een poëtisch of zinscheppend karakter? Hoe creëert hij, in tegenstelling tot Wolfson, iets anders?

Voor Roussel is linguïstiek, net zoals voor Wolfson, erg belangrijk in zijn werk: woorden hebben er vaak meerdere betekenissen. Er lijkt net gefocust te worden op de vloeibaarheid van betekenissen, zoals bij dichters. Hij wordt beschouwd als een groot woordkunstenaar die voortdurend, in tegenstelling tot Wolfson, extreme expressiemogelijkheden van de taal opzocht. Daarbij had hij redelijk nihilistische tendensen, waarmee ruwweg wordt gezegd dat er geen objectieve zekerheden in de werkelijkheid besloten liggen, en in geval van Roussel dat betekenis nooit vastligt, ook niet in de taal. Woord en betekenis vormen open ruimtes, waar creativiteit mogelijk wordt. Hij schrijft zelf: 'Romans ontstaan in deze donkere ruimte tussen een woord en zijn herhaling; ze zijn niets anders dan een zinloze show.' De taal van Roussel drukt de mogelijkheden van de taal uit en vormt zo een spel van en met woorden, wat ze een poëtisch karakter geeft.

Een gebrek aan taalspelen en dichterlijke vrijheid

Bij Wolfson halen de transformaties nooit het grandioze niveau van een (betekenisvolle) gebeurtenis (*event ideëel*), maar blijven ze steken in hun

accidentele omstandigheden en empirische actualisaties. Op die manier ontstaat er geen samenhangend geheel. De linguïstische procedure opereert in een leegte en linkt nooit met vitale processen van de waarneming.

Hiervan kan je een goed voorbeeld vinden rondom de term '*believe*'. Het kost Wolfson bijna veertig bladzijden aan transformaties om het begrip te transformeren, en daarmee te ontkrachten. Er lijkt hiermee geen vrije keuze in deze taalstrijd te zijn voor Wolfson. Dit lijkt een eerste schril contrast te zijn met de poëzie, die daarentegen toch wel een vorm van vrijheid veronderstelt (zogenaamde 'dichterlijke vrijheid').

Daarbij toont het voorbeeld dat zijn werk eigenlijk nooit af is, omdat de taal hem blijft bestoken. De transformatie is nooit compleet, kan altijd veranderen. Er blijft steeds iets aan de transformatie vastkleven waar hij net vanaf moet. Hij zou daarom waarschijnlijk boekenvol kunnen blijven schrijven over de transformatie van dat ene begrip alleen.

Dat is in zekere zin ook het geval tijdens het dichten: je kan blijven schrijven rondom hetzelfde, maar een dichter is, zo kan men zeggen, eerder klaar vooraleer hij begint, dan nooit klaar. Het gaat er voor een dichter niet om de kleverige indringendheid van de woorden te weren; mogelijk gaat het in de poëzie zelfs om het omgekeerde daarvan – de kleverigheid van woorden omarmen. Poëzie gaat dan niet om dergelijke (analytische)

uitgebreidheid of volledigheid (van een beschermmechanisme), maar eerder om ‘veel te zeggen met weinig woorden’ of vrije associatie; openheid.

Wolfson’s procedé of apparaat van regels om met de taal om te gaan, blijft steeds uit te breiden en wordt daarmee eigenlijk nogal willekeurig systeem. Zijn procedé geeft hem daarbij niet voldoende controle over de taal om met de taal te gaan spelen, zoals bijvoorbeeld een dichter. Hij kan het woord hoogstens neutraliseren, maar verder gebeurt er eigenlijk niets. Deze passages zijn dan geen poëzie, omdat ze niets samenhangend, duurzaam en bijgevolg zinvol tot stand brengen. Hij kan het woord hoogstens neutraliseren, maar verder gebeurt er niets.

2) Het thema van de stem

Waarom Wolfson geen poëzie maakt, kan ook verduidelijkt worden door het thema van de stem. Wolfson verzet zich tegen de moedertaal, maar ook tegen de stem van de moeder. De stem is ten eerste een fenomenologisch gegeven. In *Logic du Sense* (1969) zet de (jongere) Deleuze eerst op psychoanalytische wijze uiteen hoe het eigen spreken het affect van buiten interioriseert tot iets inwendig. Een organisme in de chaos kan zichzelf niet reden en dat maakt de stem voorbode van God, één van de elementen die natuur van de mens openstelt naar buiten. De stem roept je in het leven,

ordent en weet je te redden van de chaos door betekenis te scheppen. In die zin heeft ze een creatief en poëtisch karakter.

Met hulp van de psychiater en psychoanalist Felix Guattari (1930-1992) ziet Deleuze later in dat bij Wolfson iets anders in de stem speelt: de tonaliteit, de fysieke kracht van de stem. De stem kan hard en indringend, bijtend en invasief zijn. Waar Wolfson tegen ingaat, zijn niet betekenissen of inhouden van de taal/stem. De stem is niet bedreigend voor wat ze zegt (kleed je, was je, eet, zoek vrienden), het probleem is *dat* de stem binnendringt. Daarmee is ze beklemmend en onverwacht.

Volgens (de latere) Deleuze poogt Wolfson zich te beschermen tegen het indringend karakter van de moedertaal en stem door een procedé te ontwikkelen. Daarbij vertrekt Wolfson van de meest indringende tonische elementen, fonemen. Dit procedé is zowel een urgente zaak omdat ze voor Wolfson betrekking heeft op leven en dood, als tijdrovend omdat de omzetting van de moedertaal complex is.

Opnieuw wil ik verwijzen naar het voorbeeld van de uitwerking van het begrip ‘*believe*’ dat veertig pagina’s in beslag neemt. Met behulp van associatiemechanismen is dit procedé gaande weg complexer en vindingrijker geworden. Deze ‘secundaire’ mechanismen zijn niet noodzakelijk dwangmatig of mechanisch van aard, zoals het procedé zelf

als protocol. Daarmee kan het ‘procedé’ mogelijk toch een kleine ruimte vrijhouden voor dichterlijke of poëtische aspecten van schrijven en taal.

Wat Wolfson wel en niet doet met zijn ‘procedé’

Wolfson ontwikkelt kennis (weten of *savoir*) aan de hand van kennis van vreemde talen waarmee hij de vijandige materialiteit van de klanken te lijf gaat. Wolfson’s kennis is functioneel, probleemgericht, doelgericht: hij wil het penetrerend karakter van het Engels neutraliseren aan de hand van bezweringsformules. Wat gebeurt er volgens Deleuze wel en niet in het werk van Wolfson?

Wat zeker niet volgens Deleuze: Wolfson’s procedé is geen zaak van zingeving of betekenisstichting. Het is geen zogenaamde ideële gebeurtenis (*evenement ideéel*). Dit helpt begrijpen waarom Wolfson geen poëzie of wetenschap is: Wolfson’s procedé is geen wetenschap, omdat het procedé ondanks haar eigen regels de totaliteit mist waarin de moedertaal moet worden vertaald; omdat deze niet kan bepaald worden. De procedure is geen poëzie, omdat poëzie (fenomenologisch) beschouwd wordt als een evenement van betekenis (*événement du sense*). Poëzie is een gebeuren van zin, betekenis, en zingevend of betekenisstichting. Poëzie is namelijk een ideëel evenement.

Dit betekent dat er iets ‘nieuws’ gebeurt in zin (*sense*), en wat er

gebeurt, kan niet beschreven worden in het vocabularium van de eigenschappen van de krachten waaruit het is voortgekomen. De zin is ontologisch reëel verschillend van de fysieke krachten waaruit het is voortgekomen en waardoor het werd geproduceerd.

In krachten die geen enkele betekenis hebben en niets uitdrukken, kan toch iets ontstaan dat niet in het vocabularium van die krachten kan uitgedrukt worden. Uit de fysieke krachten, fonemen, komt iets voort dat reëel verschillend is van de krachten waaruit is voorgekomen. Uit de materialiteit van de klanken komt iets voort dat betrekkelijk zelfstandig is, de betekenis, de inhoud.

Neem een gedicht: we zijn bekwaam uit de materialiteit iets te doen oplichten dat niet in termen van die materialiteit kan beschreven worden. Uit woorden en klanken ontstaat betekenis.

Volgens de fenomenologie is de taal (en de stem) de mogelijkheidsvoorwaarde voor zingeving (of beter gezegd: zinverwerving), en daarmee een zogenaamde 'gebeurtenis van zin' (*l'évenement du sens*). Poëzie is daar het voorbeeld bij uitstek van.

De kracht van taal

Wat Wolfson dan doet, is niet geheel duidelijk af te leiden uit het essay van Deleuze, maar Deleuze vermiжt zeker volgende twee standpunten inzake

betekenis en zinverwerving:

1) De eerste opvatting die hij ontkent, is dat de mogelijkheid van betekenis toe te schrijven valt aan een bijzonder vermogen van de mens. Uiteraard hebben (de meeste) mensen het vermogen om zin te stichten of te verwerven, maar de stelling zou dan verder gaan en verdedigen dat de mens dit als enige wezen uniek is in dit te kunnen doen. Betekenis is dan te ontdekken in de geest van de mens, bijvoorbeeld in zijn rationaliteit.

Deleuze gaat in tegen dergelijk etiologisch denken, dit wil zeggen leer in termen van oorzaken. Al in de oudheid schreef Aristoteles al dat de mens zich van andere dieren onderscheidt door een rationeel vermogen om zin te begrijpen. Voor Deleuze lijkt er net geen (speciale) oorzaak voor zin of betekenis te bestaan.

2) De tweede opvatting die Deleuze wil vermijden omtrent het begrip zinverwerving of betekenisstichting is de stelling dat je krachten zelf als expressief moet begrijpen. Zin wordt dan begrepen als uitdrukking van (voorafbestaande) krachten. Fervente denkers van deze overtuiging kan je bijvoorbeeld terugvinden bij de fenomenologie en het existentialisme. Merleau-Ponty (1908-1961) zal bijvoorbeeld 'de uitdrukking' (*L'expression*) gaan beschrijven als een centraal thema bij de zinverwerving of betekenisgeving. Hij doet dat door de expressie en zinverwerving te

beschrijven vanuit de zinvolle en harmonieuze band met de wereld in de belichaming.

Poëzie als uitdrukking en de gebeurtenis van zin

Het is ook op deze existentieel-fenomenologische wijze dat poëzie vandaag nog wordt verstaan. Gedichten drukken iets uit dat borrelt in de poëet. Het hoeft niet eens duidelijk te zijn wat dat dan precies zou zijn: gevoelens, gedachten, een breuk met de moeder of een harmonieuze band met de wereld vanuit het lichaam? Wat het ook moge zijn, toch zullen we steeds zeggen dat een gedicht iets uitdrukt, of iets probeert te zeggen. Dat het ons probeert te doen denken of voelen. Dat het betekenis sticht of je zin doet verwerven. Dat het mogelijkheden en perspectieven ontsluit en de wereld openstelt.

Deleuze stelt dat men de gebeurtenis van zin (*l'évenement du sense*) niet uitwendig moet verklaren en dat de uit krachten tot stand gekomen betekenis niets (vooraf bestaand) uitdrukt. Hij neemt zelf het (extrem) materialistische of emergentistische standpunt in: krachten brengen betekenis tot stand, maar drukken niets uit. Emergent betekent: spontaan optredend, te voorschijn treden. Emergentie is een moeilijk filosofisch begrip dat vooral centraal staat in de systeemtheorie en de wetenschapsfilosofie. Het betreft dan vaak de ontwikkeling van complexe

georganiseerde systemen, die bepaalde nieuwe eigenschappen vertonen die niet aanwezig zijn bij hun samenstellende delen. Het geheel vormt dan meer dan de som van de afzonderlijke delen.

Om Deleuze beter te begrijpen kan het interessant zijn om de grote invloed van psychoanalyst Jacques Lacan (1901-1988) te belichten: van belang is bijvoorbeeld dat taal volgens hem boven communicatie uitstijgt. Taal is niet gelijk aan de functionele signaaltaal van de dieren. Taal komt bij de dieren niet los van hun signalen en hun doelgerichtheid. Volgens Lacan is 'echte' (of betekenisstichtende) taal klanken produceren die loskomen van hun functie, een afwijking van de signaalfunctie. Taal begint niet bij 'kat' te zeggen wanneer je een kat ziet. Je kent het pas als je het gebruikt waar het niet past. Het zijn ook net deze betekenisverschuivingen die van poëtisch karakter belang kunnen zijn. Je kan er in normale omstandigheden mee taalspelen.

In *Logic du Sense* zal Deleuze taal herleiden tot fysica, of beter gezegd, een wetenschap van krachten. Taal is een geheel aan krachten die je aandoen en die je ondergaat. Hij ontleent twee basiskrachten: de passie (de aandoening vanuit het aangedaan worden, het ondergaan) en de actie (wat het lichaam doet, stelt om er tegenin te gaan). Bij dieren en Wolfson komt taal niet los van actie en passie. Voor Deleuze staat 'echte' taal los van het actie en passie model. Betekenis is dat niveau waar je loskomt van de

functies waarmee je bent belast. Frappante voorbeelden zijn zaken die tot 'niets' dienen: kunst, filosofie, poëzie.

3) *La resistance*: de ontsnapping van de psychoot

Bij Wolfson gebeurt iets anders dan betekenisgeving. Dit valt te begrijpen met de metafysica van Deleuze: we leven in de chaos en worden constant bestookt door een bombardement aan steeds fluctuerende energetische krachten. Het net, wat je draagt, de bodem kan altijd barsten en is zelf zonder grond. We moeten niet leven zonder grond. Ik word gedragen door een grond, maar die kan zichzelf niet begronden, kan altijd breken, scheuren. De schizofreen, Wolfson, zit in die chaos, ongegrondheid, verscheurdheid, of storm. Moyaert geeft duidelijk aan dat het bij Wolfson gaat om een bescherming van het driftmatige van de chaos (het 'dat' van de stem) en het gaat nog niet om met inhouden (in tegenstelling tot bijvoorbeeld poëzie).

Volgens psychiater en psychoanalist Sigmund Freud (1856-1939) is waanzin (schizofrenie) een ziekte die weerstand biedt (*résister*). Ze is een antwoord of reactie op (iets). Denk bijvoorbeeld aan het stimulus-respons model (SR-model) van Freud: het (in)slaan, opvangen, incasseren, terugslaan. De driftprikkel is een blikseminslag die altijd te snel komt en steeds meer en sterker voorraast of kolkt (denk bijvoorbeeld aan de

toestand van woede). De ziekte is een reactie op dit exces van de drift: de symptomen zijn een verwering tegen de overmaat van het driftige.

Deleuze gebruikt *résister* op andere manier dan Freud. Schizofrenie is voor Deleuze een vluchtmechanisme (defensiemechanisme in plaats van afweermechanisme). De vraag voor Deleuze is niet hoe de schizofrene weerstand biedt, maar hoe hij uit de bestoking geraakt. Moyaert zegt dat je dat kunt voorstellen als een het verschil is zoals tussen een loopgravenstrijd en schaduwboksen. Het gaat er in de waanzin niet om stand te houden vanuit de gracht, en zo de vijand zo lang mogelijk af te weren. Bij het schaduwboksen gaat het erom de onzichtbare vijand te visualiseren om te anticiperen op wat er gebeurt of op je afkomt, zodat je je kunt verdedigen en uit de bestoking raakt.

Deleuze en de etiologie: luister naar zang van vogels

Deze visie over zingeving en taal van Deleuze heeft ook te maken met zijn latere interesse voor ethologie en dieren: ethologen zagen in dierlijk gedrag reeds variaties die niet opgingen in hun functies (toch loskomen van actie en passie). Dat leert hem dat dieren eindeloos kunnen variëren en dat deze variaties niet vanuit functies moeten begrepen worden, maar dat variaties omwille van zichzelf worden geproduceerd. Er zit dus geen betekenis achter het gedrag. Het gedrag sticht ook in eerste instantie geen betekenis

(in tegenstelling tot de poëzie).

Deleuze schrijft in *Wolfson, ou le Procedé* dat Wolfson te maken heeft met zulke oneindige variaties in zijn procedé inzake de taal (schizolitanieën). Dezelfde variatieprocedure is terug te vinden in Wolfson's eetgedrag: drang om chemische formules toe te passen om iets aan complexe boulemische en anorectische neigingen en vergiftigingswaan te doen. En ook hetzelfde op vlak van organisme: tegen de georganiseerde organen, ontstaan hypochondrische wanen. Er lijkt volgens hem van alles met zichzelf mis te zijn. Het procedé van Wolfson weet zo niets te produceren dat stand kan houden of betekenis vormt. Alle producten worden terug opgezogen in datgene dat hem bestoort.

Het belang van symboliseren in waanzin en de poëzie

Het eerste deel van het essay over Wolfson gaat over wat de passie, de aandoening vanuit het aangedaan worden, het ondergaan. Het tweede deel over de actie: wat het lichaam doet, stelt om uit de bestoking te geraken. Wat Wolfson doet (actie) met zijn procedure is volgens Deleuze niet symboliseren, betekenis scheppen. Hij gaat hiermee in tegen de filosofie van Lacan en tegen onze opvatting van poëzie.

Symboliseren betekent voor Lacan niets anders dan plus en min, optellen en aftrekken, nullen en énen maken, zaken aanwezig en afwezig

maken. Al vroeg in zijn denken maakt Lacan duidelijk dat symboliseren voor hem in eerste instantie niet gaat om het symboliseren van de werkelijkheid aan de hand van tekens, maar om de stroom van input en impulsen te couperen, te onderbreken, ruimte te maken. In de fonemen wordt betekenis mogelijk door te differentiëren, gaten te maken , aan en uit te creëren.

Deleuze ontkent deze opvatting van symboliseren en stelt dat het schizofrene lichaam door langgerekte zuchten of complexe procedés de klanken of taal verhakkelt, vermorzelt en zo het pervasieve en invasieve karakter ervan wegneemt.

Het lichaam zonder organen en het procedé

In de procedure van Wolfson laat zich volgens Deleuze 'het lichaam zonder organen' zich zien. Het is simpel gezegd het lichaam dat het vermogen heeft om onderscheidingen of betekenissen te doen vloeien, stromen, oplossen, er een flux van te maken, zichzelf beweeglijk te maken (in tegenstelling tot een lichaam dat verbrokkt of uit elkaar valt). Wolfson bezit een enorme kracht, een oervermogen om zichzelf te ordenen dat niet van buiten komt (in tegenstelling tot wat de psychoanalyse lijkt te beweren).

Wolfson probeert zijn leven leefbaar te maken en slaagt daar deels

in. Hij maakt met zijn procedure een bewoonbare wereld (verschillend van de bewoondé wereld) waarin hij nog kan genieten in het beoefenen van de procedure zelf. Op een of andere manier is het inbeukende karakter van de percepties van de werkelijkheid, het driftmatige een teveel en dat teveel kan de schizofreen enkel maar leven door de ruimte te krijgen om zijn procedé uit te voeren, een lichaam zonder organen te zijn dat zichzelf ordent, dat vloeit.

4) De schizolithanie

Hoe doet Wolfson dat? Aan de hand van schizolitanieën. Een litanie betekent oorspronkelijk 'klaag- of smeekgebed', maar betekent hier een lange eentonige opsomming. De disjunctieve synthese is één van de synthesen van de driften: ze brengt allerlei variabele zaken samen onder één logische operator ('en'), maar geeft daarbij niet om de inhoud. De schizolitanie heeft het repetitieve karakter van eentonige, amper wisselende, heel trage relaties zonder stroomversnelling. Het zijn monotone variaties die zo klein zijn dat er niets op het spel staat en waarvan toch het welbevinden van de persoon afhangt.

Kijk bijvoorbeeld naar de schizofrene vergiftigingswaan: eerst water drinken, dan eens spuwen, dan vork in mond, eerst tand aanraken, eerst even voedsel in de mond en terugleggen. De sequentie moet geen

volgorde, is niet steeds hetzelfde opnieuw, heeft een beweeglijkheid en een andere functie.

De functie heeft te maken met catalepsie: de schok wordt opgevangen door ze te ritmeren, beweging te geven, te doen vloeien. Door de litanie temper of neutraliseer je je angst, vermijdt je de catastrofe, maar je voert het er niet voor uit. De schizolitanie werkt niet met het wat van de drift, maar met het dat. De schizolitanie laat daarom finaal zien waarom Wolfson niet aan poëzie of betekenisgeving doet.

Eigeel scheiden met een kogelhuls

In deze tekst heb ik enkele verschillen aangeduid tussen wat Wolfson met de taal doet en wat we verstaan onder poëzie. Ze zijn niet hetzelfde. Eerst heb ik hiervoor een verschil geduid tussen het protocol en de dichterlijke vrijheid. Vervolgens heb ik het gehad over het belang van de materialiteit van stem (het 'dat') en het sprekende woord (het 'wat) om een verschil tussen Wolfson's tekst en poëzie aan te geven. In poëzie gaat het ten derde om betekenisgeving of zinverwerving; betekenisverruiming of verbreding. Dat is niet het geval bij Wolfson. Tot slot heb ik het verschil laten zien tussen het begrip van de schizolithanie (disjunctieve synthese) en poëzie. Het gaat bij Wolfson om een afweer of verdedigingsmechanisme tegen een wereld die hem levensbedreigend bestookt. Poëzie draagt dergelijk gevaar niet

noodzakelijk in zich.

Tot slot hoop ik dat deze tekst tot een beter begrip van waanzin en tot een beter begrip van poëzie heeft geleid. Het lijkt soms wat voorbarig beide in dezelfde zin uit te spreken, want wat zeg je er dan eigenlijk mee? Poëzie kan inderdaad iets waanzinnig hebben, en waanzin iets poëtisch, maar dat maakt beiden niet aan elkaar gelijk. Als je dat onvoorzichtig uitspreekt, doe je eigenlijk de waarde van beiden teniet in plaats van ze in hun eigenheid te belichten. Beide begrippen duiden op een andere omgang

Hetzelfde dat ik hier over poëzie uiteen heb gezet, zou je ook kunnen zeggen over de filosofie: ook filosofie en waanzin lijken soms te gaan overlappen in individuen of theorieën. Het blijft daarom noodzakelijk over poëzie, filosofie en waanzin na te denken om ons begrip ervan te blijven verbreden en het belang van dergelijke ‘zijnswijzen’ te erkennen.

Geraadpleegde literatuur

- Aristoteles, *Ethica Nichomachea*, 340 v. Ch., vertaald door Charles Hupperts en Bartel Poortman, Eindhoven: Damon, 2014.
- Deleuze Gilles, *Différence et Répétition*, Parijs: PUF, 1968.
 - , *Logic du Sense*, Parijs: Editions Minuit, 1969.
 - , *Louis Wolfszon, ou le Procédé*, in *Critique et Clinique*, Parijs: Editions Minuit, 1993.

- Deleuze & Guattari, *Anti-oedipe: Capitalisme et Schizophrénie*, Parijs: Editions Minuit, 1972.
- Freud Shlomo Sigmund, *Sigmund-Freud-Gesamtausgabe* (SFG, 23 banden), bewerkt door Christfried Toegel, Giessen: Psychosozial-Verlag, 2015.
 - , *Jenseits des Lustprinzips*, Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1920, vertaald als *Aan Gene Zijde van het Lustprincipe*, door Wilfred Oranje, in *Het Onbewuste*, in *De Kleine Sigmund Freudbibliotheek* (deel zes), Amsterdam: Boom, 2009.
- Lacan Jacques, *Écrits*, Parijs: Éditions du Seuil, 1966.
 - , *Le Séminaire de Jacques Lacan: Livre I-XXIII*, bewerkt door Jacques-Alain Miller, Paris: Éditions du Seuil, 1975-2011.
- Merleau-Ponty Maurice, *Oeuvres complètes*, Parijs: Éditions Gallimard Quarto, 2010.
 - , *Phénoménologie de la Perception*, Parijs: Éditions Gallimard NRF, 1945, vertaald als *Fenomenologie van de Perceptie*, door Douwe Tiemersma en Rens Vlasbom, Amsterdam: Boom, 2009.
- Moyaert Paul, *Opboksen tegen het inerte. De doodsdrift bij Freud*, Nijmegen: Vantilt, 2014.
 - , *Schizofrenie: Een Filosofisch Essay over Waanzin*, Nijmegen: Vantilt, 2017.
 - , *Hoe Schizofrenie zich Redt, Deleuze en Guattari in discussie met de psychoanalyse*, Nijmegen: Vantilt, 2019.
- Roussel Raymond, *comment j'ai écrit certains de mes livres* (post-mortem), 1935, Parijs: Editions Gallimard, 1995.
- Wolfson Louis, *Le Schizo et les Langues*, Parijs: Gallimard, 1970.